
P r i n o s i

UDK: 32-05 Tomac, Z.
Primljeno 9/2007.

ETIČKA I RELIGIOZNA OBZORJA ZDRAVKA TOMCA
Ponoćne misli (2005.) i Moj obračun s KGB-om (2007.)

Drago Šimundža, Split

Sažetak

Hrvatski političar i intelektualac profesor Zdravko Tomac, poznati član nekadašnjeg SKH-a, utemeljitelj SDP-a, potpredsjednik Vlade demokratskog jedinstva i saborski zastupnik, u najnovije je vrijeme, uz brojne društveno-političke studije, napisao dvije knjige o sebi i svojim stajalištima. Naš autor upravo to obrađuje. Posebno ga zanimaju etička i religiozna obzorja. Činjenice su znakovite, poglavito Tomčev "obračun" sa samim sobom, "s bezboštvom u svoj duši", pri čemu doznajemo kako je od ateista postao vjernik. "Intuitivno sam", kaže, "i racionalno spoznao veličinu i potrebu vjere. Spoznao sam da je ona spas za čovjeka i odgonetka smisla i besmisla života." Središnja je to tema u ovom prilogu, no nije jedina. Mnogošto je s njom povezano. Autor prati i otkriva Tomčev životni put. Čitatelj se stoga upoznaje ne samo s duhovnom metanojom uglednog intelektualca, nego i s njegovim osudama komunističkog režima, i drugih totalitarnih ideologija koje se, kako profesor Tomac zaključuje, u svojoj borbi "protiv Boga" neizbježno okreću i "protiv čovjeka".

Sveučilišni profesor, političar i politički analitičar, Zdravko Tomac je dovoljno poznat našoj javnosti po svojim znanstvenim radovima i knjigama, društveno političkim kolumnama i stručnim raspravama o domovinskom ratu i poraću. Manje je poznato da je Tomac, kao znanstvenik i pisac, otvoren širokim obzorjima egzistencijalne i transcendentne stvarnosti. U tom svjetlu, dok

obrađuje društvena pitanja i socio-političke ideologeme, često prelazi u metafizička obzorja te posredno i neposredno razmišlja o smislu života i iskonskoj sudbini čovjeka. U tim su mu promišljanjima redovito prisutne religiozne i etičke refleksije koje ističe kao važne putokaze u vrednovanju ljudske osobnosti i prihvaćanju moralnih načela.

Sudbinska pitanja i religiozna ozračja

S tog su mu motrišta posebno znakovite u podnaslovu navedene knjige.¹ Obje su pisane esejističkim stilom, mirno i meditativno, u duhovnom ozračju i refleksivnu doživljaju. Očito, nakon dugih promišljanja. Pod tim su vidom višestruko dojmive i zanimljive. Riječ je, kako ćemo vidjeti, o složenom tkivu u kojemu ima različitih misli i opservacija, ali su im bitni sadržaji najuže vezani uz religiozno-etička područja i sudbinska razmišljanja.

S njima se i oko njih isprepleću različiti podaci, pitanja i razmišljanja egzistencijalne i metafizičke naravi. U *Mislima se*, na primjer, autor pita: "tko sam, zašto živim i što će biti poslije smrti?" (P², 26.), a u *Obračunu*, svjestan novih spoznaja, programski upozorava: "I ova moja knjiga, iako bitno drukčija od dosadašnjih, jest pokušaj da pomoću raznih religija i filozofskih sustava, brojne literature i proučavanja misli mudrih ljudi, pronađem odgovor na pitanje: *Tko smo, odakle dolazimo, kamo idemo i zašto živimo?*" (M³, str. 63.).

Sve to upućuje na nove opcije i dubinske refleksije.

Karakteristična je pritom i istinita Tomčeva misao da je "istina u cjelini" (P, 13.). Potpuno je prihvaćamo. Koliko s obzirom na pojedina autorova traženja i opredjeljenja, toliko glede naših izlaganja. To više što su spomenute knjige po mnogo čemu bliske i različite. Prva je puna nemirnih životnih pitanja i refleksnih

---

¹ Uz naznačene knjige (kojima je nakladnik Detecta, Zagreb) spomenut ćemo i Tomčev osobni Dnevnik koji je godinama pisao. U njemu se – kako je naznačeno na koricama *Ponoćnih misli* – kriju mnoge informacije o autorovim dugogodišnjim dilemama i razmišljanjima. Pojedine su teme i zapisi iz tih razmišljanja uvršteni i u navedene knjige koje sam u društvu s autorom i drugima u dva navrata predstavljao i o njima više puta pisao: o *Ponoćnim mislima* u časopisu *Filozofska istraživanja*, 2006., sv. 1., str. 209.-212., a o *Mom obračunu s KGB-om* u *Forumu*, 2007., br. 374.-376., str. 20.-21.

² P je oznaka za *Ponoćne misli*.

³ M je oznaka za *Moj obračun s KGB-om*.

meditacija, dok je druga ispovjedno stiliziran prikaz kompletnog itinerarija autorovih stanja i shvaćanja, te u tom stilu izravno svjedočanstvo Tomčevih religioznih spoznaja i čvrstih određenja. Cjelina je i u tomu važna. Jer, koliko se navedene knjige razlikuju, toliko se izravno povezuju i misaono dopunjuju.

Tomac je pri tomu autobiografski i tematski jasan: "Moja knjiga *Ponoćne misli*", saopćava, "rezultat je bitne promjene u mome životu", a *Moj obračun s KGB-om* "ide i mnogo dalje". On „nije samo obračun s K(omunizmom), G(lobalizmom) i B(ezboštvom), nego i moj obračun sa samim sobom" (M, 60.). On je "rezultat definitivnog prijeloma sumnja i dvojba u mojoj duši." Nije „samo obračun s bezboštvom na filozofijskoj, teorijskoj i praktičnoj razini nego i obračun s bezboštvom u mojoj duši" (M, 64.).⁴

Etička gledišta i vjerska osvijetljenja

Zaustavimo li se časkom na središnjim sadržajima, ponovit ćemo da su obje knjige misaono tkane, esejistički, s kratkim motivima istaknutih pisaca i mislilaca. Štoviše, polazišta su im aksiološke naravi. *Ponoćne misli* su – pogledajmo najprije njih – veoma znakovite u svojim etičkim i sudbinskim pretraživanjima. Zanima ih ljudska zbilja i stvarni smisao života. No ono što ih bitno određuje nije njihova mozaična struktura i uvodne aforističke izreke, nego autorova razmišljanja o ljudskim postupcima i etičkim kriterijima, dobru i zlu, smrti i životu, vjeri i Bogu, vremenu i vječnosti, odnosno Tomčeva osobna shvaćanja i religiozna očitovanja.

I vjerska su mu se obzorja našla u tom krugu. U prvoj knjizi istraživački, u drugoj ispovjednički. Iako su mu opcije i motivi u *Mislima* više meditativno-filozofske nego biblijsko-teološke naravi,⁵ u svojim su pitanjima i doživljajima duboko religiozni. Autor ih raščlanjuje i analizira. Na momente ih brižno komparira i racionalno promatra s očitom nakanom da ih studiozno valorizira i iskustveno provjeri. U svezi s tim društveno i duhovno kritički postupa te poput Ivana Pavla II. s uvjerenjem ponavlja iskustvenu

---

⁴ S tog gledišta autor ponovljeno naglašava: "U naslovu knjige *Moj obračun s KGB-om*" bitna je riječ MOJ, jer pišem o ovim trima velikim zlima s aspekta moga životnoga puta, mojih zabluda, saznanja i pokajanja." (M, 65.).

⁵ Usp. D. Šimundža, *Zdravko Tomac, Ponoćne misli*, u: *Filozofska istraživanja*, 2006., sv. 1., str. 209.-212.

činjenicu: "Društvo protiv Boga uvijek se pretvara u društvo protiv čovjeka." (P, 67., 361., 365.).

U toj percepciji racionalno razmišlja o vjeri te eksplicitno ističe nauk Isusa iz Nazareta i njegov lik kao utjelovljenu dobrotu i ljubav. U oči mi je upala karakteristična kristološka meditacija *Isus kao savršena ljubav*, u kojoj s posebnim naglaskom upozorava: "Čak i oni za koje je Isus samo mit ne mogu osporiti da je to najljepši mit, da je Isus, kao oličenje dobrote, nedostižan cilj kojemu treba težiti, ali kojega nijedan čovjek ne može dostići." (P, 168.).

Mnogo je tekstova i naznaka koje u *Mislina*, polazeći od misaonih i iskustvenih spoznaja i pitanja, izravno govore o etičkim i religioznim uporištima našeg svijeta i ljudskog dostojanstva. Veoma su uočljive vjerske i moralne dileme u kojima se s jedne strane javljaju različite dvojbe i traženja, dok se s druge jasno vide određene teze i razmišljanja u kojima se autor, kao anonimni kršćanin, spontano otvara vlastitim promišljanjima i evanđeoskim doživljajima. Tako se na primjer, kad je riječ o etičkim principima i sigurnoj moralnoj normi, izravno okreće transcencijiji, zapravo Bogu i vjeri. U njima doživljava i racionalno prihvaća sigurno jamstvo stabilnih kriterija i praktičnih normativa. U svezi s tim, dok razmišlja o izazovnoj tezi Fjodora Mihajloviča Dostojevskoga: *Ako je Bog mrtav sve je dopušteno*, diskurzivno je obrazlaže te logično sintetički zaključuje: "Dakle, držim da se bez religije ne mogu utvrditi opće važeći kriteriji prepoznavanja dobra, razlikovanja dobra i zla ni opće važeći kriteriji za prepoznavanje i pronalaženje istine." (P, 87.).

Glede šireg kruga autorovih etičkih obzorja, s jedne ćemo strane spomenuti autorov osobni integritet, u različitim stadijima života (M, 74.-75.), kao i njegovo čvrsto uvjerenje da je moral bitno obilježje čovjeka, u svijesti i savjesti, te da i ateisti mogu biti moralni, kao što i vjernici mogu biti nemoralni (P, 148.-149.), dok ćemo s druge naglasiti Tomčev rodoljubni stav i njegovo etičko vrednovanje domoljublja, pri čemu ne samo što ne niječe nego izrijeком potvrđuje pravo svakog čovjeka i naroda na vlastito samoodređenje, dostojanstvo i slobodu.

Nema dvojbe, *Ponoćne misli* su bile izravan korak i važan putokaz svomu autoru na njegovu tragalačkom putu prema životnoj metanoji ili, jasnije, evanđeoskoj Riječi i Božjoj stvarnosti koja jamči etičku stabilnost i univerzalnu vrijednost moralnog čina i onda kad nam taj čin i nije po volji. U toj se opciji Tomac, vođen iskonskom zbiljom i logikom smisla, spontano otvarao ne samo etičkom kategoričkom imperativu nego i Kantovu postulat Božje

opstojnosti. Na taj se način našao pred racionalnim zaključkom dugogodišnjih istraživanja i promišljanja koja su ga misaono i iskustveno vodila i dovela cjelovitom doživljaju istine i etike te u toj optici iskonskom Bitku, Bogu u Isusu Kristu – temelju svih bića i transcendentnom uporištu vremenitoga i konačnoga smisla.⁶

Naravno, nije to nastalo odjednom niti se odvijalo jednostavno, brzo i glatko (M, 62.). Mnogo je toga profesor Tomac proživio i doživio. I dugo o svemu razmišljao, bilježio i pisao. O tome je još izražajniji u *Mom obračunu* koji je, kako rekosmo, dobrim dijelom komplementarni i u religioznom smislu zaključni produžetak *Ponoćnih misli*.

Životni put i duhovna metanoja

Obračun je izrazito autobiografskog karaktera. Autor se u njemu bez trunke zadržke predstavlja svojim čitateljima (i cijeloj javnosti) kao intelektualac koji je mnogo toga htio i doživio, ali jednako tako mnogo spoznao te u toj spoznaji došao do svojih jasnih vjerskih uporišta: *evanđeoskog zakona ljubavi i Kristova principa slobode*. O tomu je, očito, dugo razmišljao, mnogošto istraživao i cjelovito stvari uočavao. Bio je svjestan svih svojih životnih razdoblja, ideja, dilema i krivih stavova. S razlogom je stoga već u *Ponoćnim mislima*, kako rekosmo, konstatirao da je “istina u cjelini”, a ne u dijelovima (P, 13.).

A gdje je ili u čemu je *istina i cjelina* Tomčevih etičkih i religioznih obzorja?

Danas bismo, slijedeći započeta izlaganja, mogli jednostavno odgovoriti da je ta *istina i cjelina* u autorovu “intuitivnom i racionalnom” upoznavanju i prihvaćanju vjere i Boga. Međutim, svjesni smo da su stvari u sebi složene, odnosno, da je Tomac, kako kaže, “čovjek sumnje” koji je mnogo toga doživio i proživio, dapače, da i danas, dok svjesno revidira svoj svjetonazor i vlastite stavove, još uvijek “sve propitkuje”. No, unatoč tomu, danas su nam veoma

---

⁶ Kad sam o tome pisao u *Filozofskim istraživanjima*, s razlogom sam dodao da reflektivni autor ne gradi svoja stajališta i razmišljanja na svetopisamskim izvorima, premda su i oni bili uključeni, nego na iskustvenoj stvarnosti i racionalnim pristupima (usp. časopis *Filozofska istraživanja*, 101, sv. 1., 2006., str. 209.-212.). S tog sam gledišta također, budući da su u pitanju religiozna pretraživanja i vjerska shvaćanja, teorijski i praktično upozoravao na važne suodnose religiozne svijesti i Kantova postulata o Božjoj opstojnosti, na čemu mi je profesor Tomac iskazao prijateljsko priznanje (M, 72.-73., i u posveti knjige).

uvjerljive njegove racionalne analize i intuitivne sinteze, štoviše, vjerska stajališta i iskustveni doživljaji koje jedinstveno sažima u jasnu ispovijed i životnu stvarnost: "*Intuitivno sam i racionalno spoznao veličinu vjere i potrebu vjere. Spoznao sam da je ona spas za čovjeka i odgonetka smisla i besmisla života.*" (M, 71. – podcrtao sam autor.).

Naravno, tako čvrsta i konzistentna izjava nije zaključak usputnog stava i površna razmišljanja. Dugo se ona radala i razvijala u različitim autorovim dvojabama i dilemama, studijama i pretraživanjima. Usudili bismo se reći da su obje tretirane knjige i, vjerujemo, brojne zabilješke u spomenutom Dnevniku upravo s njom bitno povezane. Štoviše, kako nas autor obavještava, s njom mu je dobrim dijelom bio povezan naporan i dugačak životni put.

Ako se, u svezi s tim, vratimo na početak Tomčevih storija, doznat ćemo kako je taj put bio osoban i refleksivan, ali u biti nemiran i krivudav. Naš autor je bio kršten, dapače kao dječak je prakticirao i prihvaćao vjeru; nakon toga je u školskim i studentskim godinama, kad su mu se pojavile sumnje, prihvatio nove životne izazove i zaplovio u ateističke vode. No, što je indikativno, cijelog je života ostao vjeran svom etičkom genu koji ga je sustavno poticao na poštovanje etike i istine.⁷ U toj se optici spontano susretao i s religioznom zbiljom te u svezi s tim različito razmišljao, da bi, konačno, u *Mislina* racionalno odgovorio svima koji misle da je čovjek izmislio Boga: "Čovjek je stvorio religiju, a ne Boga. Dokaz da Bog postoji upravo je postojanje božanskih načela u čovjeku: ljubavi, dobrote, ljepote i harmonije i potrebe da čovjek čini dobro i da se ostvaruje kao čovjek upravo čineći dobro." (P, 18.).

Mnogo je toga što bi već ovdje bilo korisno spomenuti, no ostanemo li na osnovnim stajalištima koja nas izravno zanimaju, ukratko ćemo podsjetiti da profesor Tomac nije samo analitičar nego i aktualni sudionik svojih i naših vremena. Koliko u komunističkom režimu, toliko i u demokratskoj Hrvatskoj. Bio je istaknuti član SKH-a i njezinih različitih foruma, potpredsjednik Vlade demokratskog jedinstva, dugogodišnji saborski zastupnik i utemeljitelj SDP-a. Partiju je napustio kad je shvatio da mu je

⁷ "U tome svom političkom i duhovnom preobražaju nisam mijenjao svoja moralna načela, na kojima sam izgrađivao svoj identitet čovjeka humanista koji smisao života vidi u čovječnosti, ljubavi i dobru te u potrebi suprotstavljanja zlu." (M, 74.).

stranka Republika Hrvatska, a ne nikakva idejna suparništva ili bjelosvjetske ideološke opcije koje nas najčešće otuđuju od nas samih.

Nema dvojbe, sve je to značajno i za naša izlaganja, no još su značajnije činjenice koje Tomac bilježi u svom *Obrračunu* ne samo s *Komunizmom, Globalizmom i Bezboštvom - KGB-om* – kako je sukladno nazivu tajne službe bivšeg SSSR-a simbolično nazvao te poznate ideologeme – *nego i sa samim sobom*, sa svojim društvenim i duhovnim životnim izborima i vlastitim stajalištima (usp. M, 11., 46.-47., 64.).

Sve je to plastično obrađeno i izloženo da bi bilo najbolje navesti opsežno kazalo iz *Obrračuna*, poredana poglavlja i rasprave koje je autor podijelio u stotinjak manjih tema i priloga. Time bi, imamo dojam, najcjelovitije bila predstavljena autorova ispovjedno-aktualna razmišljanja: s jedne strane osobna preobrazba i revizija starih stajališta, odricanje od idejnih varki i krivih shvaćanja, s druge duhovna metanoja i reflektivno-nazorska svjedočanstva, osuda totalitarnih ideologija te vjernička priznanja i prihvaćanja.

Sve je to višestruko važno i zanimljivo. Radi se o proživljenoj zbilji i konkretnim činjenicama koje su ne samo znakovite i ilustrativne, nego jednako tako duboko osobne, svjesne i iskustvene. Vrijedne za povijest, znanost i kulturu. Tomac tematski otkriva što se sve s njim događalo i događa, primjerice: kako je od vjernika postao marksistički sljedbenik i komunist, zatim što je u biti bezvjerstvo i komunizam, odnosno, kako je, kad je spoznao komunističke kamuflaže i stvarna zlodjela, postao savjestan kritičar komunističkih fikcija i nasilja, kao i drugih totalitarnih ideologija, zatim kako je od humanista i anonimnog kršćanina postao faktični, stvarni kršćanin, dotično od skeptika i nevjernika vjernik, koji je, kako smo naznačili, “*intuitivno i racionalno spoznao veličinu i potrebu vjere*”.⁸

---

⁸ Iako me u svezi sa svojim intuitivnim spoznajama i racionalnim razmišljanjima na putu od skeptika do vjernika profesor Tomac izravno navodi (usp. M, 72.-73.) upozoravajući da su mu moja pisanja i naši usputni kontakti bili značajna potpora, moram priznati da je profesor Tomac svojom načitanošću i iskrenošću glede dubinskih suodnosa vjere i morala, posebno u *Noćnim mislima*, s razlogom privukao moju pozornost. Prije svega etičku, ali i religiozno-teološku. Jer, čitajući njegova djela, uočio sam ne samo njegovu iskrenost, već, što je u religioznom smislu vrlo važno, i otvorenost prema plemenitosti i istini. Dapače, dobronamjernost u radu i životu.

Lažni ideali i religiozni sadržaji "Mog obračuna"

Zanimljivi su i autentični ti podaci. Oni su nam važno polazište i središnja tematika. Unatoč tomu, kad cjelovito govorimo o *Mom obračunu*, moramo upozoriti da je autor u njemu, u svezi sa svojim religioznim stajalištima, svjesno zašao u društvenu zbilju i ideološke pokrete koji su i na nj djelovali. Ima pri tomu zanimljivih misaonih i praktičnih razmišljanja o društvenim problemima i nazorskim temama, varkama i vrednotama.

S tog ćemo gledišta napomenuti da je Tomčev *Obračun* u cjelini složen i slojevit. Životna je ispovijed, no nije samo ispovijed; izravan je obračun, ali vrlo specifičan; revizija je vlastitih stajališta, međutim nije jednostavna revizija; svjetonazorsko je očitovanje – to je prije svega, ali nije samo to. Ima različitih područja i pogleda, dapače višestrukih razina i slojeva: nazorskih i religijskih, etičkih i političkih, nacionalnih i nadnacionalnih.

I strukturalno je specifičan. Podijeljen je u 5 dijelova i 23 poglavlja, raščlanjen u manje cjeline pune različitih obavijesti i poruka, iskustvenih podataka i nazorskih opservacija, diskurzivnih obrazlaganja i kritičkih razmišljanja o bezboštvu i njegovim modifikacijama, komunizmu i njegovim zabludama, globalizmu i njegovim pretenzijama.

Autor se služi višestrukim postupcima i metodama. Zanimaju ga KGB-ovske opcije i postupci u teoriji i praksi. Zbog toga se, u svezi sa svojim religioznim određenjima, višestruko osvrće na njihove idejne koncepcije i iskustvenu zbilju. Dapače, u svojim analizama ide i dalje te tako, razmišljajući o svijetu i čovjeku, razmišlja o našoj današnjoj i sutrašnjoj stvarnosti, koliko o europskim integracijama toliko i o globalističkim težnjama, kamufliranim diktaturama i novim modelima "velikog brata", zapravo o tehniciranom totalitarnom poretku koji nadmašuje Orwellova ilustriranja totalitarističkih misli i ideologija u romanesknim i dramskim slikama.⁹

Dakako, pojedine se društvene analize i njihovi zaključci, zbog autorove stručnosti i logičnosti – promatramo li ih samo površinski – mogu shvatiti kao studiozna tematiziranja suvremene stvarnosti, mahom današnjih i sutrašnjih društveno-političkih prilika i opasnosti. Međutim, nije naglasak, u biti, o vanjskim temama i

---

⁹ Svijet ide, smatra Tomac, "prema nevidljivim tajnim vladarima svijeta, koji "mekom silom", medijima te proizvodnjom i nametanjem potreba ljude pretvaraju u ovisnike i poslušnike, u bezvoljna bića koja ne mogu živjeti bez spektakla, droge i sve većih i većih nametnutih hedonističkih potreba kao smisla života." (M, 161.).

opisima, nego o autorovim osobnim stajalištima. U prvom redu etičkim i religioznim. Točnije, sve što Tomac u *Obračunu* izlaže sve izlaže kroz svoja moralna i vjernička obzorja. Zbog toga se, i kad govori kao politički stručnjak, najjasnije na njh referira. Odričući se KGB-a spontano se odriče svih koncepcija i tendencija, duhovnih i društvenih, koje ne vode računa o etičkim postavkama i religioznoj zbilji, odnosno koje, kako tumači, *grade bez Boga i(li) protiv Boga*. Pojednostavnjeno rečeno, Tomac cijeloj obračunskoj tematici prilazi s gledišta svojih osnovnih etičkih i religioznih načela. Pod tim su mu vidom i društveno-idejni aspekti u biti religiozno-teološki.

Naime, kako je nekad bio agnostik i ateist, komunist i globalist, u novom je stanju, kad je shvatio da je ateizam zlo koje rađa opasne ideje i totalitarne sustave, s odbacivanjem bezboštva odbacio sve njegove varke i para-religijske surogate.¹⁰ U tom su mu svjetlu etička i vjernička obzorja bitna. S njihovih gledišta povezuje egzistencijalne misli i vječna pitanja, društvenu stvarnost i životni smisao, dapače diskurzivne kritike i sudove.

Pokušamo li u najkraćim crtama predstaviti to slojevito tkivo, naznačit ćemo da mu već uvodni dijelovi upućuju na metafizički svijet i društvenu zbilju. Tako se u slikovitim suodnosima zemaljske i nebeske stvarnosti, koju Tomac doživljava kao "povijesni proces sjedinjenja vremenitog i vječnog" (M, 244.), susrećemo s *Nebeskim* i *Zemaljskim prologom*. Riječ je o simboličnim slikama i aktualnim razmišljanjima. U *Zemaljskom* su *prologu*, u skladu s glavnom motivikom, veoma znakovita tri kratka poglavlja: *Hodočašće kroz labirint vlastite duše*, *Idem putem koji je teži* i *Moj obračun s KGB-om*. (M, 49.-65.).

Tomac je u tomu impresivan. Uvjerljivo izlaže svoj put, vanjsku stvarnost i životne odluke. O tomu bi se moglo dugo govoriti, no srž je svega njegov obračun s "lažnim idealima" (M, 46.-47.). Prije svega svojim! Na taj način izravno zalazi u živo tkivo vlastite svijesti. Dok s jedne strane jasno kazuje kroz što je sve prošao, s druge, pak, ponirući u vlastiti svijet, ispojedno otkriva

---

¹⁰ "... u ovoj knjizi ne opisujem samo moj duhovni preobražaj od agnostika do vjernika i moj obračun s bezboštvom kao izvorom mnogih zala u svijetu, nego i moj obračun s komunizmom i globalizmom – suvremenim ateističkim religijama, kao zlima koji proizlaze i koji se temelje na negiranju Boga i pokušajima da se izgradi društvo bez Boga i protiv Boga, koje se uvijek pretvara u društvo protiv čovjeka. Zato je bilo nužno, prije svega, u ovoj knjizi sustavno, teorijski i praktično progovoriti o bezboštvu, odnosno, o ateizmu i teizmu kao temeljima svih nazora (M, 73.-74.).

za čim se duhovno i društveno zanosio i – s čime je sve u svojim zrelim razmišljanjima potpuno raskrstio.

Budući da su to važne odrednice i glavne motivacije, odmah ćemo napomenuti da se u njihovim jarkim kontrapunktima očituje ne samo Tomčev životni put, nego i savjestan etički lik. Autor je i u tomu iskren, smion i jasan. Iako je, kako kaže, u bivšem sustavu bio “više disident i oporbenjak” nego što je sudjelovao u vlasti (M, 56.), svjesno prihvaća svoju odgovornost¹¹ za mnoga zla: “diktaturu, teror, nasilje, strah i ubojstva” u titoizmu i kardeljizmu, koji su bez obzira na otpore staljinizmu bili velika prijevara, laž i zabluda, odnosno zlo u sebi, jer su im nasilja proizlazila “iz biti samoga sustava” (usp. M, 61.-63.).

“Bezboštvo je izvor mnogih zala u svijetu”

Nakon tih uvodnih dijelova slijede diskurzivne rasprave i osvjetljenja o tri predmetna sižea, slikovito nazvana KGB-om, koji su, zahvaljujući svojim ideolozima i društvenim zavaravanjima, uzdignuti na pseudo-religiozne idolatrije i totalitarne strukture. Autor ih višestruko promatra, kako rekosmo, sa svojih etičkih i religioznih obzorja. Koliko kao sudionik povijesnih zbivanja, toliko jednako kao pisac vlastitih spoznaja i doživljaja. U toj se slojevitoj analizi i refleksivnoj misli čitatelj spontano suočava s jedne strane s Tomčevim osobnim svijetom, s druge sa stručnim raspravama i racionalnim prosudbama, kritičkim razmišljanjima i sintetičkim zaključcima o komunističkoj zbilji i povijesnoj stvarnosti.

U slijedu tematskih obračunâ *obračun s bezboštvom* zauzima prvo mjesto (M, 69.-100.). Autor to jasno opravdava. Ono je, kako kaže, “*izvor mnogih zala u svijetu*”. Dapače, komunizam i globalizam su praktični odrazi ateizma.¹² Oni su u biti, kaže, “ateističke religije” koje su od kršćanstva preuzele određene vrijednosti i na svoj ih način ideologizirale u svojoj borbi protiv Boga.¹³

---

¹¹ “... jer sam bio dio toga velikoga komunističkoga i ateističkoga sustava” (M, 62.).

¹² O tomu raspravlja u više navrata; koliko s različitih društvenih i iskustvenih gledišta, toliko i sa svojih više puta spomenutih etičkih i religioznih ili, još preciznije, vjernih obzorja (usp. na primjer M, 103.-115.).

¹³ “Riječ je”, upozorava, “o krivotvorenju, a ne o preuzimanju kršćanskog svjetonazora, jer se religijske simbole transferira u ovozemaljske, profano se promovira u sveto. Stvaraju se nove ateističke religije, nove kabale, novi totemi i nova mistika.” (M, 106.).

U toj optici Tomac iskustveno upozorava da “vjernik ne može biti ni komunist ni globalist”. Razlozi su mu logični i racionalni: to su zla koja se temelje “na negiranju Boga i pokušajima da se izgradi društvo bez Boga i protiv Boga, koje se uvijek pretvara u društvo protiv čovjeka”. Stoga je, kako kaže, bilo nužno “sustavno teorijski i praktično progovoriti o bezboštvu, odnosno, o ateizmu i teizmu kao temeljima svih svjetonazora”.¹⁴

Glede obračuna s komunizmom Tomac je rezolutan. Potpuno ga se odriče, jer je, kaže, nečovječan, svirep i opasan. U toj mu je opciji i titoistički socijalizam “zločinačka organizacija, koja je bila utemeljena na diktaturi i vladavini revolucionarne volje, koja je bez milosti uklanjala sve protivnike, čak i one osobe za koje je mislila da bi mogli biti protivnici” (M, 105.). S tog gledišta dodaje da bivši komunisti mogu najbolje “raskrinkati zlo komunizma, jer oni znaju o čemu je tu riječ i koji su skriveni temelji komunističke prijevare” (M, 109.).

Spomenimo uz to da Tomac razložito postupava kad u svojim analizama ni kršćanstvo ne oslobađa njegovih praktičnih krivnja, poglavito zbog povezivanja sa strukturama vlasti. No, kad je riječ o komunizmu, s uvjerenjem zaključuje da je komunizam “ispiranje mozgova”, lažna religija i “ideja katastrofe”, uništenje ljudskog dostojanstva i slobode. U toj je viziji, kaže, zlo u srži marksističke misli i komunističke ideje (M, 61.).

Iako su rasprave o globalizmu ponešto drukčije nego o komunizmu, temeljna im je nazorska podloga zajednička, to je ateistička koncepcija svijeta i totalitarističko određenje koje pošto-poto želi zagospodariti svjetskim resursima i čovjekom, dapače njegovom sviješću i životom, ljudskim potrebama i društvenim odnosima. Globalizam je, dodaje, poput komunizma, lažna tvorevina, Marxova Kabala i para-religijski sustav koji izokreće stvarnosti i vrednote, ruši ljudsku samostalnost i raznolikost, mistificira znanost i prijeti potpunim zarobljavanjem – stroj koji “pretvara cijeli svijet u logor bez bodljikave žice” (M, 145.).¹⁵

---

¹⁴ Za sve navode u ovom odjeljku usp. M, 73.-74.

¹⁵ “Komunistički totalitarizam koristi okrutnu silu, bodljikavu žicu, ubojstva, fizičke torture, strah i genocid kako bi uništio osobnost čovjeka i kako bi natjerao ljude na potpunu poslušnost. I globalizam želi potpunu poslušnost. I globalizam uništava ljudsku slobodu, ali to, barem za sada, ne radi fizičkim nasiljem, bodljikavom žicom, ubojstvima i genocidom, nego se služi modernim sredstvima manipulacije i ispiranja mozga tako da ljudi postaju dragovoljni robovi, čak misle da im to ropstvo proširuje slobodu” (M, 157.).

U tim su ateističko-komunističkim i globalističkim analizama te osobnim iskustvima, uz spomenuti KGB, vrlo jasno, poglavito u svezi s globalizmom, izložena i kritička gledišta o duhovnom položaju postmoderne svijesti i kulture, odnosno o današnjim i sutrašnjim gospodarskim, informacijskim i političkim tendencijama, zapravo o manipulacijama svjetskih moćnika suvremenim znanjem i bogatstvom, sve do novog svjetskog poretka ili, točnije, tajnih planova velikih sila i totalitarnih programa "velikog brata" (M, 185.-250.).

Mnogo je podataka, mišljenja i stavova koje bi iz tih analiza i upozorenja trebalo spomenuti. Primjerice, izlaganja o kamufliranim ideologijama naših domaćih igrača i svjetskih centara moći, zatim razmišljanja o domovinskom ratu i našim prilikama, rodoljubnoj svijesti i nacionalnoj samostalnosti, poglavito kad su u pitanju atlantske asocijacije i Europska Unija. Profesor Tomac se sa svog stajališta zalaže za neutralnost Hrvatske. Sve drugo nas, smatra, vodi gubljenju vlastitih korijena, povijesti, jezika i kulture.

Moglo bi se o tomu dugo razglabati, pa i s religioznih motrišta.¹⁶ Međutim, budući da nas zanimaju Tomčeva teološka razmišljanja i vjerska stajališta, moramo se vratiti središnjoj temi naše radnje, autorovu shvaćanju Božje egzistencije i Kristova poslanja, jasnije rečeno, Tomčevu osobnom doživljaju religioznosti i prihvaćanju evanđeoske vjere.

"Isus je riješio moje dvojbe"

Iako smo se dotaknuli mnogih podataka, pa i autorove duhovne preobrazbe, koja je u svim poglavljima izravno ili neizravno prisutna, ovdje dolazimo do središnjeg sižea autorovih promišljanja i vjerničkih određenja: do cjelovite metanoje i jasnog prihvaćanja vjere. Tomac je pri tomu veoma neposredan, bolje reći, jednostavan, logičan i autentičan. Cjelovito govori o svojim stavovima i kritičkim razmišljanjima, životnim dilemama i vjerskim doživljajima, zapravo o duhovnoj metanoji i religioznom obraćenju.

Već smo vidjeli kako se s tim ozbiljno susretao, za sve se zanimao i sve istraživao. Mnogo je u svezi s tim izrečeno u *Ponoćnim*

¹⁶ Tomac npr. s tog gledišta upozorava: "Suvremeni je čovjek opsjednut novom religijom napretka do kojega se dolazi neograničenim povećavanjem proizvodnje i standarda, potpune slobode bez odgovornosti, kao svrhe života... Zato ljudi sve više traže izlaz u religiji i duhovnosti kako bi pronašli snagu za život." (M, 147.).

mislima i još više u *Obračunu*. Već znamo da je kao mladić napustio vjeru te dugo ostao u vodama agnosticizma i ateizma. Iako je, po našem mišljenju, i u to vrijeme bio anonimni kršćanin, životne su ga okolnosti i vlastita traženja vodila novim spoznajama. Sam ih je kaže intuitivno i racionalno uočavao i otkrivao.

Posljednjih je desetak godina bio svjestan da je pred njim novi put. Štoviše, osjećao je da mu je posve prirodan ali i zahtjevan konačni korak. Premda je i sam, poput Krležje, znao, što izričito napominje, kako konvertiti nisu bogzna kako cijenjeni, jer im se ne vjeruje da “su se istinski preobrazili i da su postali novi ljudi” (M, 78.), nije uzmaknuo pred stvarnim činjenicama i vlastitim spoznajama. Shvatio je da se taj korak zove obraćenje, točnije, javno očitovanje spomenutog doživljaja evandeoske ljubavi, slobode i istine, koje je intuitivno i racionalno otkrio u riječi i liku Isusa iz Nazareta. Zbog toga je svoj spontani prijelaz iz ateista, odnosno agnostika u vjernika svjesno prihvatio i pismeno obrazložio. Autentično, dokumentirano i jasno.

Proces je, kako smo naznačili, dugo tekao. Autor to izričito potvrđuje kad kaže: “Moj put od ateista, zapravo agnostika do vjernika bio je dugotrajan i težak. Bio je to put sumnja i lutanja, zabluda, dvojba i iznenadnih preokreta.” (M, 69.).

Ne ćemo ići u detalje; ne radi to ni sam autor; samo ističe da je svjesno izbjegavao gotova rješenja. Bilo koja i bilo čija, pa i religijska. Dapače, iako potječe iz kršćanske obitelji, tako da nije bio samo kršten, nego je vršio i vjerske dužnosti, u mladenačkom je kriznom razdoblju pošao drugim putem. Dilema je bilo, ali kad su mu se javljale, kad se radilo o religioznoj stvarnosti i teološkoj odluci, spontano je otklanjao izvanjske postupke i dogmatska shvaćanja. Bio mu je, kaže, draži osobni istraživački put.

Taj put je konačno urodio plodom. Slobodno je, intuitivno koliko i diskurzivno, “došao do novih spoznaja i do svog poimanja kršćanske vjere”. Evo kako to sažeto prikazuje:

“Pri kraju svoga životnoga puta, u poznim godinama života,¹⁷ čini mi se da sam pronašao neke odgovore na svoje dvojbe, da sam došao do novih spoznaja *i do svoga poimanja kršćanske vjere, kao uzajamnog odnosa Boga i čovjeka te čovjeka i Boga, kao duhovnog*

---

¹⁷ Profesor Zdravko Tomac rođen je 1937. godine u Garčinu (Slavonski Brod). Ugledan je političar i politički komentator, znanstvenik i publicistički pisac. Završio je studij na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu 1960.; doktorirao je na Fakultetu političkih znanosti također u Zagrebu. Na istom je fakultetu redoviti profesor.

odnosa Boga prema čovjeku, ali i svakoga čovjeka prema Bogu. Dakle, za mene je u vjeri najvažniji individualni odnos čovjeka prema Bogu." (Podcrtao autor, M, 69.-70.).¹⁸

Mogli bismo time i završiti. Sve bi nam bilo jasno, jer to je bit našega rada. Međutim, kako Tomac nije time ni započeo ni završio, u našim ćemo ga izlaganjima još slijediti.

"Dugo sam držao", ukratko obrazlaže svoja stajališta, "da vjernici gube svoj identitet i svoju slobodu, da odlučivanje o vlastitoj sudbini, a onda i odgovornost za svoje odluke prenose na Boga... Tek kad sam shvatio da bit vjere nije u pokornosti... da je vjera Božji dar, te čin slobode i jedini isparavan put da čovjek doista živi i djeluje u skladu sa svojom savješću, riješio sam svoje dvojbe." (M, 76.).

Uz to s uvjerenjem dodaje: "Čitajući Stari zavjet nailazio sam na nerješive probleme, tako da sam postao istinski vjernik Novoga zavjeta, u kojemu je Bog ljubav."

Ustvari, Novi zavjet mu je s Kristovim evanđeljem – to posebno ističe – bio temeljni putokaz i konačna potpora. U tom svjetlu izričito tvrdi:

"Isus je riješio moje dvojbe. On je za mene bio napokon pronađeno mistično svjetlo, istinska zvijezda vodilja koja je osvjetlila moj put i spriječila me da dalje lutam."

"Bog se", nastavlja, "očovječio pretvarajući svog Sina u Čovjeka. Bog je tim činom izrazio svoju žudnju za slobodnim čovjekom koji će ga slijediti dragovoljno, koji će Božju ljubav uzvratiti čovjekovom ljubavlju prema Bogu."

U tom svjetlu evanđeoske pouke i poruke autor veoma jasno zaključuje: "preko Isusa – pravoga Boga i pravoga čovjeka – čovjek je postao sin Božji, pozvan da ide Kristovim putem ljubavi." (Svi navodi u M, 70.).

Zahvaljujući tome je, kaže, u svjetlu "Novoga zavjeta, u kojemu je Bog ljubav", spoznao da je vjera "odgovor na Božju objavu, proces čovjekova oslobođenja i sjedinjenja s Bogom", odnosno, da je "istinska i iskrena vjera osobni susret čovjeka s Bogom, u okviru Crkve koja čuva istinu vjere", te da je "u vjeri najvažniji individualni odnos čovjeka prema Bogu." (M, 70.-71.).

---

¹⁸ Tako jasna misao cjelovito osvjetljava živu religioznost Tomčevih obzorja ili, jasnije, Tomčevo shvaćanje i prihvaćanje Novoga zavjeta. Naspram tomu, Stari ga zavjet duhovno izaziva. Ne može sve prihvatiti, pa ni Abrahamovo žrtvovanje. "Ne bih bio kadar žrtvovati nekoga koga volim kao dokaz svoje vjere" (M, 71.).

U skladu s tim, svjestan da je religiozni čovjek “slobodan čovjek”, da sâm odlučuje o svome “odnosu prema Bogu” koji “želi iskrenu ljubav”, a ne “poslušnost iz straha” ili “ljubav iz koristi”, profesor Tomac s najdubljim uvjerenjem potvrđuje: *“Intuitivno sam i racionalno spoznao veličinu vjere i potrebu vjere, spoznao sam da je ona spas za čovjeka i odgonetka smisla i besmisla života. No, duhovno sam”*, dodaje, *“i dalje čovjek sumnje, koji sve propituje, u sve sumnja i ništa ne preuzima bez dubokih propitivanja.”* (M, 69.-72., podcrtao autor.).

Na putu “sjedinenja zemaljskog i nebeskog”

Nema dvojbe, Tomčevo je obraćenje središnje nadahnuće *Obračuna*. Međutim, cjelovita je tematika, kako smo vidjeli, mnogo šira. Predmetne joj ekspozicije, postupci i zaključci s jedne strane govore o autorovim etičkim i religioznim obzorjima, s druge o različitim duhovnim i društvenim zbivanjima. Tomac je i u tome jasan i otvoren. Istinski je humanist i hrvatski rodoljub. U tom svjetlu objektivno prati društvena kretanja i izlaže svoje primjedbe, kritike i stavove. Pod tim mu vidom cjelovito gradivo zahvaća široku tematiku, bolje reći različita gledišta, kojima su teizam i ateizam bitne razdvojnice.

U toj se viziji, kaže, na jednoj strani radi o prihvaćanju evanđeoskog načela iskonske ljubavi i suradnje čovjeka s Bogom, na drugoj o bezbožničkim samo-uvjerenjima i opasnim društvenim programiranjima “bez Boga i protiv Boga”, od komunističke iluzije stvaranja “raja na zemlji” do neodgovornog relativiziranja i zanemarivanja osnovnih etičkih načela i duhovnih vrednota, u novim (s)kretanjima – ponovno “bez Boga i protiv Boga”, gdje pragmatizam, hedonizam i liberalizam postaju idoli ili božanstva koja svojom fikcijom, varkom i lažnim obećanjima vode tragičnosti društvene svijesti i povijesti, negaciji ljudskog dostojanstva i opasnoj (re)viziji osobnih prava, u cilju izvrtnja naravnih shvaćanja i etičkih vrednota. (Usp. M, 177.-180.).

Ne ćemo u to izravnije ulaziti; samo ćemo zaključiti da je Tomac u svojim analizama načelan i znakovit. Prije svega kao intelektualac koji odgovorno razmišlja te se u svezi sa svojim razmišljanjima ne prepušta varljivim opcijama, već uporno ukazuje na stvarne kušnje i humane vrednote. Na tom mu je putu etika temelj, a vjera osvjetljenje stvarnosti i morala. U njezinu je svjetlu, u jedinstvenom obzorju ljudske zbilje i Božje prisutnosti, poput Pierrea Teilharda de Chardina, otkrio jedinstvo ovovremenosti i vječnosti.

Naime, kao što je Teilhard de Chardin u svojim antropološkim i kršćanskim promišljanjima shvaćao i prihvaćao povijesni hod duhovnoga i materijalnoga u kozmičkim suodnosima kao imanentni kreacionistički razvoj prema konačnoj preobrazbi čovjeka i kozmosa u kristovskoj točki konačnog smisla, božanskoj Omega svega, tako je i Tomac, polazeći od jednog drugog motrišta, društveno-etičkoga i religioznoga, shvatio značenje duhovnih vrednota u čovjeku, društvu i svijetu. Pod tim vidom finalistički promatra cjelinu iskonske povezanosti ljudskih i božanskih su-odnosa u vremenu i vječnosti. Bog mu je pritom Alfa i Omega svega. S tog gledišta logično zaključuje: "povijesni proces jest sjedinjenje vremenitog i vječnog, povijesnog i metafizičkog, kao put sjedinjenja zemaljskog i nebeskog" (M, 244.).

ETHICAL AND RELIGIOUS VISIONS OF ZDRAVKO TOMAC Midnight thoughts (2005) and My showdown with KGB (2007)

Summary

Croatian politician and intellectual professor Zdravko Tomac, a well known member of the former SKH, founder of the SDP, vice-president of the Government of Democratic Unity and member of parliament, has recently written, along with numerous socio-political studies, two books about himself and his viewpoints. The author deals exactly with that. He is especially interested in his ethical and religious visions. The facts are indicative, especially Tomac's "showdown" with himself, "with the absence of God in his soul", in which process we get to know how an atheist has become a believer. "I have intuitively and rationally realized the greatness of faith and need for it", he says. "I have understood that it is man's salvation and riddle-solving of the meaning of life and absurdity of life". This is the central topic of this contribution, but not the only one. Many other things are associated with this. The author follows and reveals Tomac's career. Therefore the reader gets acquainted with not only the spiritual metanoia of a prominent intellectual but also with his reprehensions of the communist regime, and other totalitarian ideologies that, as professor Tomac concludes, in their fight "against God" inevitably take a turn "against man".